

"ช่างล้านนา"

หลักฐานจากเอกสารโบราณ

ช่างล้านนา

"ล้านนา" ดินแดนที่มีอาณาเขตอยู่บริเวณแถบภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมขอบเขต ๘ จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน เป็นอาณาจักรที่มีความเป็นมาและประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง ด้วยพบหลักฐานวัตถุทางวัฒนธรรม ทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ และผลงานศิลปกรรมตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ รวมถึงมีวัฒนธรรมและประเพณีพื้นเมืองที่สะท้อนให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น (เกรียงไกร เกิดศิริ และชาญคณิต อวารณ์, ๒๕๕๔) ด้วยความเจริญรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรมล้านนาจากอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่โดดเด่นและสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาติคือ **"งานช่างล้านนา"**

"ช่าง" หมายถึง ผู้มีความชำนาญในการฝีมือหรืองานศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง สามารถประดิษฐ์หรือสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นด้วยฝีมือและความชำนาญเฉพาะตน ในวัฒนธรรมล้านนาการเรียกผู้ที่มีความชำนาญการฝีมือหรือศิลปะต่างๆ ของล้านนานิยมเรียกว่า "ช่าง" นำหน้าชื่องานที่ผู้นั้นถนัด ตรงกับคำในภาษาพม่าว่า "สล่า" (สะหล่า) ที่มาจากคำว่า อาจารย์หรือช่าง เช่น สล่ากอง สล่าแเน สล่าसान สล่าอัยออง และสล่าเค้า เป็นต้น (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๓๙ ; สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๔, ๒๕๔๒ ; ชาญคณิต อวารณ์, ๒๕๕๒ ; สมโชติ อ๋องสกุล, ๒๕๕๘)

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

เอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึง ประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาที่มีเมืองเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลาง ซึ่งตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับของวัดพระงาม เชียงใหม่ จารเมื่อ จ.ศ. ๑๒๑๖ (พ.ศ. ๒๓๘๗) จากหอสมุดแห่งชาติ และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ CMA.HPms. จารเมื่อ จ.ศ. ๑๒๘๘ (พ.ศ. ๒๔๖๙) ของดร. ฮันท์ เพนส์ ถือว่าเป็นเอกสารที่ทรงความสำคัญควบคู่กัน ต้นฉบับโบราณจารด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน ๘ ผูก ปรากฏหลักฐานกล่าวถึง

- **ช่างคล้องหรือช่างค้อง** : ช่างทำฆ้อง, นักดนตรีผู้ตีฆ้อง
- **ช่างเครื่อง** : ช่างทำเครื่องเงิน เครื่องทองซึ่งเป็นเครื่องประดับ, ช่างทำอาวุธ
- **ช่างเงิน** : ช่างทำเครื่องเงิน
- **ช่างคำ** : ช่างทำทองคำ
- **ช่างตีคำ, ช่างตีทอง หรือช่างทอง** : ช่างทำเครื่องทองเหลือง

ตั้งข้อความตอนหนึ่งว่า “เพื่อหือเปนมิตรไมตรีติดต่อไพพายหน้า ดีชะแล ว่าอันแล้วคืหือเสนาอามาจจจัดแจงเอา**ช่างคล้อง ช่างเครื่อง ช่างเงิน ช่างคำ ช่างทอง** ช่างเหล็ก ทั้งหลายประมาณว่าได้ ๕๐๐ ครัว มาถวายแก่เจ้าพระญามังราย เจ้ามังรายก็เอา**ช่างตีคำ** มาไว้เชียงตุง ” (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๘, น.๓๐)

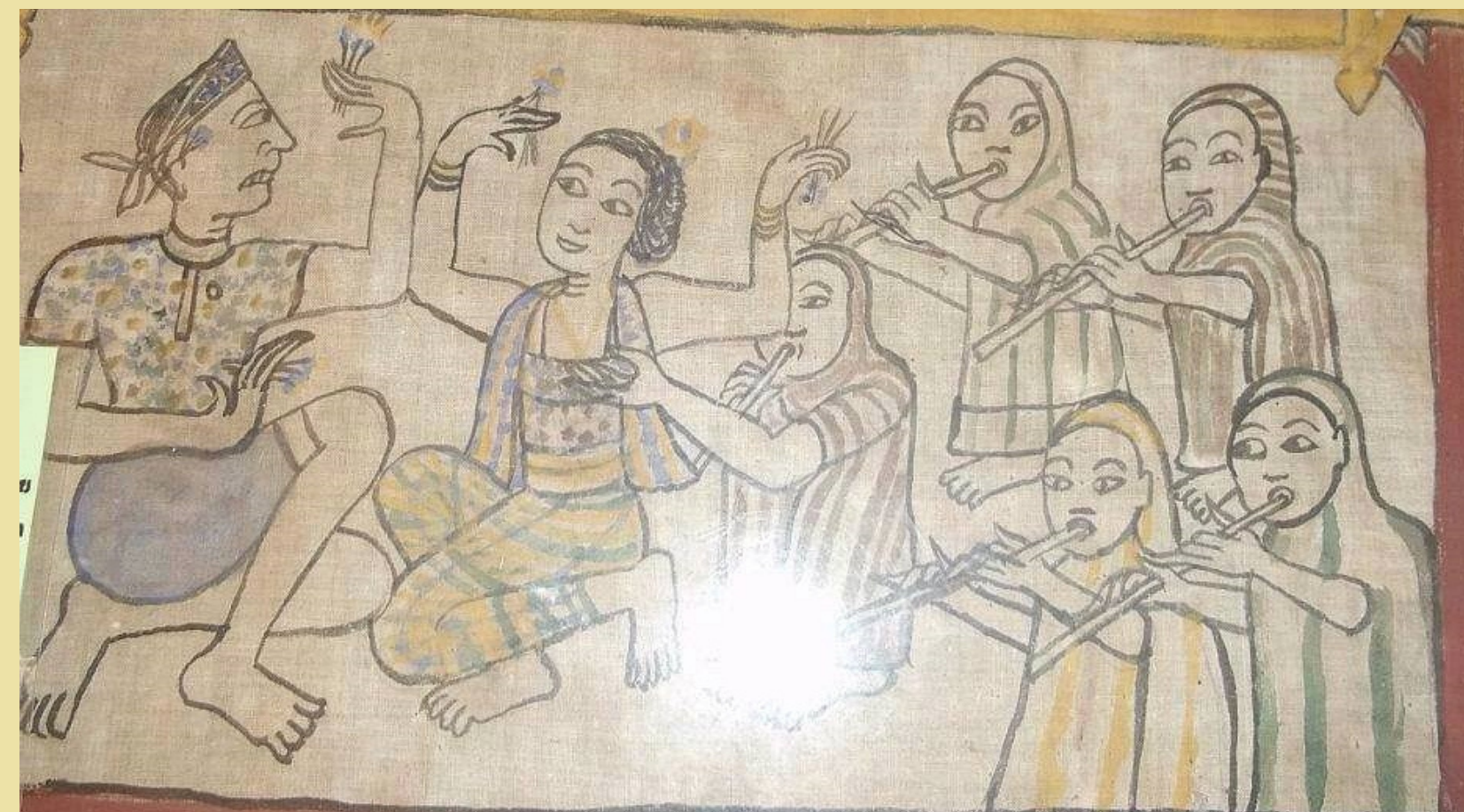
ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่งปรากฏภาพขบวนนักดนตรีผู้ตีฆ้อง (พิพิธภัณฑสถานเชียงใหม่, ๒๕๖๓)

หนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ ต้นฉบับวัดล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

กฎหมายล้านนาโบราณ รวบรวมหลักกฎหมายจากธรรมศาสตร์และ
ราชาศาสตร์โบราณของล้านนา ที่ยังคงใช้ได้กับสังคมล้านนาในช่วงตรงกับ
รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอาจารย์สิงขร วรรณ
สัย และดร. ฮาร์ล ฮันดิอุช ได้ต้นฉบับมาจากวัดล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัด
ลำปาง โดยถ่ายไมโครฟิล์มเก็บไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร มีจำนวน
ทั้งหมด ๔๔ ใบลาน (ไม่มีชื่อผู้จารและศักราช) ซึ่งต่อมาได้ทำการปริวรรตจาก
ต้นฉบับคัมภีร์ใบลาน จัดพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือปริวรรต จากคัมภีร์ใบลาน ชุด
ตำนานเมืองและกฎหมายล้านนา ลำดับที่ ๓ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ โดยปรากฏหลักฐานกล่าวถึง

- **ช่างฟ้อนหรือช่างฟ้อน** : นางรำ, นักฟ้อนรำ
- **ช่างชอ** : นักขับเพลงชอ, นักขับร้องเพลงชอ
- **ช่างเอาท่ายเรือ** : นายท่ายเรือ
- **ช่างแปงเรือ** : นายช่างสร้างเรือ
- **ช่างตีละคุยหรือช่างชก** : นักมวย
- **ช่างโหรา** : โหร, หมอดู
- **ช่างแปลงช่อขาวสัตขาว** : คนทำธงและฉัตรสีขาว
- **ช่างแปลงเร็น** : ช่างสร้างบ้าน
- **ช่างแปลงรูป** : ช่างปั้น
- **ช่างต๋อง** : ช่างแกะสลัก, ช่างทำลวดลาย

- ช่างแปลงกองหรือช่างแปงกอง** : ช่างทำกลอง
- ช่างสว่า** : ช่างทำฉาบ, นักบรรเลงฉาบ
- ช่างธลื้อหรือช่างธะลื้อ** : ช่างทำซอสะลื้อ, คนสีสะลื้อ
- ช่างเป่าคู้ย** : ช่างเป่าขลุ่ย, คนเป่าขลุ่ย
- ช่างกลองตีอบหรือช่างกองตอบ** : ช่างทำหรือนักเล่นกลองสองหน้าขนาดเล็ก

ภาพช่างเป่ากำลังหุยนม ช่างชอ ในกฎหมายว่าด้วยลักษณะทำชั่ว
เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย (ไกรวุฒิ เมืองพาน, ๒๕๖๓)

หนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ ต้นฉบับวัดล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ใบลานหน้าที่ ๓ ข้อความตอนหนึ่งว่า “คนผู้อันผิดราชวัตทำวพระยานั้นหนึ่งคนมีพยาธิตัวนั้นหนึ่ง ถ้าแก่เช่นนั้นก็หนึ่ง **ช่างฟ้อ**นี้ **ช่างชอ**นี้ ช่างทองนี้ ช่างเหล็กนี้ คนอันท่านขับหนีออกจากเชื้อชาติยาตีพี่น้องนี้” (อานันท์ กาญจนพันธ์ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรีธน คำแปล, ๒๕๒๗)

ภาพนางรำหรือช่างฟ้อที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ วัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.น่าน โดยอาจารย์สุรเดช กาละแสน

ใบลานหน้าที่ ๔ ปรากฏข้อความว่า “ผีข้าพินจำช่าง จำล้า **ช่างเอาท้ายเรือ** ตายได้เสียเงิน ๕ ร้อยบาท ผีว่าข้าพิน**ช่างแปงเรือ** ไม้ชักและช่างตากไม้ ช่างแถม ตายได้เสียเงิน ๕ ร้อยบาท ผีข้า**ช่างติละคุย** ตายได้เสียเงิน ๕ ร้อยบาท ผีว่าพิน **ช่างโหรา** ผู้มีประยาตายใช้ข้า ๔ สิบบคน ผีข้าพินคนที่หอกที่ดาบตายใช้ข้า ๓ สิบบคน”

ภาพวิถีความเป็นไปของเมืองน่าน ปรากฏภาพของนายท้ายเรือ งานจิตรกรรมของอาจารย์สุรเดช กาละแสน (ภาคภูมิ น้อยวัฒน์, ๒๕๕๖)

จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑ : จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่

จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑ : จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่ เป็นหนังสือที่รวบรวมจารึก ที่พบในบริเวณ ๔ จังหวัดของภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทย ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร และคณะ ได้ร่วมกัน ปรีวรรต และชำระจารึกล้านนาที่ยังไม่ได้อ่านจัดพิมพ์เผยแพร่ ส่วนจารึกที่พิมพ์ เผยแพร่แล้วก็นำมาตรวจสอบอีกครั้งโดยมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสันปี ได้จัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระชนมายุครบ ๓ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๔ ซึ่งในจารึกเจ้ามหายางค์ฯ ซ่อม พระธาตุแช่แห้ง พ.ศ. ๒๓๘๘ ต้นฉบับเป็นอักษรธรรมล้านนา ปรากฏหลักฐาน ที่กล่าวถึง

- **ช่างก่อ** : ช่างก่อสร้างธาตุ
- **ช่างเหล็กหรือช่างเหล็ก** : ช่างเหล็ก
- **ช่างเค็งหรือช่างเค็ง** : ช่างทำเครื่องประดับตกแต่ง
- **ช่างไม้** : ช่างถากไม้

ตั้งปรากฏข้อความในจารึกด้านที่ ๑ ว่า “วีศรีกัญญาขัตติยราชวงศา แลเสนาอำมาตย์ชู้คน ท่านจึงมีพระราชอาชญาหาเอาตัว **ช่างก่อ ช่างเหล็ก ช่างเค็ง** ช่างเงิน ช่างคำ **ช่างไม้**ทั้งหลายเข้ามา แลได้นิมนต์ คณะสงฆ์เจ้าใน จักรวรรดิเมิง ทั้งมวลเข้ามาเมตตาปฏิสังขรณ์ สร้างแปลงซ่อมแซมยังพระมหาชิน ธาตุเจ้าทั้งสองหลัง” (ประเสริฐ ณ นคร, ๒๕๓๔, น.๘๒)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดบวกรกรหลวง ต.ท่าศาลา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่งปรากฏภาพของช่างถากไม้ (บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔)

ข้อความตอนหนึ่งว่า“คนทั้งหลายฝูงช่างขับและช่างฟ้อน ลังสรีดหย่อนตีนมือไว
คนฝูงช่างตีกลอง ใหญ่หุ้มปาก มีหลายหลากยังยาย ช่างขับนิยายเล่นลวง โลก ๆ ช่างตี
กลองคำ กลองเงินและช่างหุ้ม จูงดีแต่คุ้มเราไป” (มหาชาติภาค พายัพ ฉบับสร้อย
สังกร สำนวนเอก, ๒๔๙๘, น. ๓๓๒)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดทุ่งฝู อ.วังเหนือ จ.ลำปาง ปรากฏภาพของช่างตีกลองของวงดนตรี
(สงกรานต์ สมจันทร์, ๒๕๕๖)

มหาชาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร สำนวนเอก

มหาชาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร สำนวนเอก เป็นเรื่องราว
เกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น “พระเวสสันดร”
มีทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์ รวม ๘๘๕ คาถา โดยธรรมมหาชาติหรือมหา
เวสสันดรชาดก นิยมเทศน์ในเดือนยี่เป็งหรือประเพณีตั้งธรรม
ซึ่งพระธรรมราชานุวัตร (ฟู อุตตสิวิเถระ) พระมหาเถระของชาวล้านนา
สอบทานชำระมหาชาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร สำนวนเอก และจัดทำ
สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ โดยเรื่องราวบางตอนของมหาชาติภาคพายัพฯ
ได้ปรากฏหลักฐานกล่าวถึง

- ช่างขีดลายลวง, ช่างขีดหรือช่างขีดลาย : ช่างวาด, จิตรกร
- ช่างแต้ม : ช่างวาด, ช่างเขียน
- ช่างตีกลอง ช่างตีทอง : คนตีกลอง
- ช่างตีกลองคำ : พนักงานตีกลองของกษัตริย์
- ช่างหุ้ม : พนักงานหุ้มกลอง, พนักงานแห่

อนาคตวงศ์ เมตเตยยสุตต์ และเมตเตยยวงส์ ล้านวนล้านนา

อนาคตวงศ์ เมตเตยยสุตต์ และเมตเตยยวงส์ ล้านวนล้านนา เป็นเรื่องกล่าวถึงประวัติย่อของพระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญพระบารมีในชาติหนึ่ง ต้นฉบับโบราณ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ได้ถ่ายไมโครฟิล์มไว้ จำนวนทั้งหมด ๗ ผูก ปริวรรตและตรวจชำระ โดยบำเพ็ญ ะวิน ซึ่งได้ใช้เอกสารโบราณหลายสำนวน โดยโบราณจาก วัดดอนไชย ระบุว่า คัดลอกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ต่อมามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยในอนาคตวงศ์เมตเตยยสุตต์ และเมตเตยยวงส์ ปรากฏหลักฐานกล่าวถึง

- **ช่างทอหูก** : ช่างทอผ้า
- **ช่างสาน** : ช่างจักสาน

ตั้งข้อความตอนหนึ่งในหน้า ๗๑ ว่า “แล้วก็เลือกเอา**ช่างทอหูก** ทั้งหลายฝูงอันแก้วนเตย ชนานทอผ้าตีนกมาแล้ว”

และในหน้า ๑๓๓ ความว่า “พ่อลูกอันเป็น**ช่างสาน** อยู่ในเมืองพาราณสี คิมี่ในกาละเมื่อก่อนแล ยังมีในวัน ๑ ช่างสานพ่อลูกนั้น ” (อนาคตวงศ์ เมตเตยยสุตต์ และเมตเตยยวงส์ ล้านวนล้านนา, ๒๕๓๕)

ภาพการทอผ้าของผู้หญิงไทยถือด้วยการทอหูกหรือกี่กระตุก
ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ. น่าน (จักรพงษ์ คำบุญเรือง, ๒๕๖๐)

ตำนานพระพุทธเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระพุทธเจ้าเลียบโลก วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
ปรากฏแพร่หลายในทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
ไทย เป็นเรื่องบันทึกการเดินทางของพระพุทธเจ้ามายังดินแดนสิบสอง
ปันนา ล้านนา ล้านช้าง และอีสานของไทย ซึ่งเอกสารต้นฉบับโบราณ
ตำนานพระพุทธเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกุฎีคำ อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา มี ๑๒ ผูก จำนวน ๔๗๐ หน้า
ผูกที่ ๑ ถึงผูกที่ ๑๑ เป็นเรื่องของพุทธตำนานโดยสมบูรณ์ ส่วนผูกที่
๑๒ เป็นเรื่องย่อใจความในผูกที่ ๑ ถึงผูกที่ ๑๑ โดยปรากฏหลักฐาน
กล่าวถึง

- **ช่างหม้อ** : ช่างปั้นหม้อ, คนปั้นหม้อ

ตั้งข้อความในผูกที่ ๘ ตอนหนึ่งว่า “จากนั้นพระพุทธเจ้าก็เสด็จ
ไปสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถึงบ้านกุมภการเศรษฐี ยังมีลัวะผู้หนึ่งเป็นเศรษฐี
ช่างหม้อ ปั้นหม้อขายและเป็นนายบ้านที่นั่น ” (ตำนานพระพุทธเจ้า
เลียบโลก, ๒๕๕๐, น.๑๑๖)

ภาพช่างปั้นหม้อชาวเชียงใหม่ จากหนังสือ An ASIAN ARCADY
(May, R. le, 1926, p.141)

มังรายธรรมศาสตร์

มังรายธรรมศาสตร์ เป็นเอกสารคัมภีร์โบราณ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ต้นฉบับเป็นของวัดช้างค้ำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน สันนิษฐานว่าคัดลอกครั้งสุดท้ายในโบราณเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๕ ซึ่งคัดลอกลงสมุดโดยหนานอินทา เมืองพรหม ชาวจังหวัดน่าน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จำนวน ๕๘ หน้ากระดาษ ปรึวรรตโดยอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และแปลโดย Gehan Wijeyewardene ปัจจุบันต้นฉบับถ่ายเป็นไมโครฟิล์มเก็บรักษาไว้ที่ Richard Davis Collection, The Australian National University, Australia เป็นกฎหมายโบราณล้านนาฉบับหนึ่ง ที่รวบรวมหลักกฎหมายจากธรรมศาสตร์และราชศาสตร์โบราณของล้านนา พระยามังรายโปรดให้ตราขึ้น เพื่อให้กษัตริย์องค์ต่อๆ ไป ได้ใช้เป็นบรรทัดฐานในการปกครองบ้านเมือง โดยปรากฏหลักฐานกล่าวถึง

- **ช่างสน** : ช่างปัก, ช่างชุผ้า

ตั้งใจความตอนหนึ่งว่า “เสฏฐิผู้เปนสหาย ใค้ได้ยขาดก่นถ่งลักเอาแก้ว ลูกค่าควรแสนค่าไฟแล้ว จึงเอาแก้วควรค่าร้อยค่า ใส่ไว้ยถ่งแทนแล้ว ที่**ช่างสน** ผู้สลาดสนไว้ยที่ติดังเกล้า ” (มังรายธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖, น.๕๘)

ภาพการปักผ้าของชาวยอง เอกลักษณ์เฉพาะตัวของผ้าปักชาวยอง จากงานท่องเที่ยวชุมชน ชมวิถีชีวิตคนยองสันทางหลวง บ้านสันทางหลวง อ.แม่จัน จ. เชียงราย (เชียงรายแต่แท้, ๒๕๖๑)

หัตถกรรมวินิจฉัยบาฬีฎีการอมสมมุติราช

หัตถกรรมวินิจฉัยบาฬีฎีการอมสมมุติราช เป็นกฎหมายล้านนาโบราณที่จารลงบนใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนา ต้นฉบับของวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จารโดยวชิรปัญญา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๙ รวมหลักกฎหมายจากคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และผสมหลักกฎหมายจากแหล่งอื่นๆ เรื่องนี้มีคำบาลีตั้งเป็นหลักตลอดทั้งเรื่อง มีข้อความหลายตอนที่สมบูรณ์กว่ากฎหมายเรื่องอื่นๆ ตอนท้ายมีเรื่องสมมติราชา โดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้บันทึกไว้ในไมโครฟิล์ม จำนวน ๘๘ ใบลาน และจากนั้นปริวรรตโดยอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรัทธา คำแปง จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ในหนังสือปริวรรตจากคัมภีร์ใบลาน ชุดตำนานเมืองและกฎหมายล้านนา ลำดับที่ ๔ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งปรากฏหลักฐานกล่าวถึง

- **ช่างหริน** : ช่างอิฐ, ช่างปูน
- **ช่างแก้วแหวนเงินคำหรือช่างแก้วแหวนเงินคำ** : ช่างทำเครื่องประดับ

ตั้งข้อความในใบลานหน้าที่ ๕๓ ตอนหนึ่งว่า “พระยาองค์ตั้งที่ผู้รู้ยังวัชชิสตราที่เปน**ช่างแก้วแหวนเงินคำ**แล จึงตั้งยังคนผู้รู้กัมมกรรมสาตราไว้ยที่เปนช่างไม้**ช่างหริน**อันกะทำด้วยกำลังอันที่กหยาบ แล้วจึงตั้งไว้ที่คนทั้งหลายที่เป็นไทยเถิงแก่ถ้านั้นตรงตามคุณแห่งเขา” (สิงขะ วรรณสัย, ๒๕๒๒, น.๕๕)

ภาพช่างปูนปั้นแม่สารบ้านตอง เอกลักษณ์เฉพาะตัวของลาวดลายนแบบพื้นเมืองบ้านแม่สาร ต.เวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน (จักรพงษ์ คำบุญเรือง, ๒๕๖๑)

โคลงหงส์ผาคำ

โคลงหงส์ผาคำ (หงษ์) ต้นฉบับเขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา โดยต้นฉบับเดิมเป็นของพ่อหนานแสน บ้านในเวียงประตูเมือง เชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านล้านนาไทย ประเภทโคลงสี่สุภาพ โคลงสอง และโคลงสาม เรื่องราวในสุวรรณวงศ์ชาตก ชาตกนอกนิบาต ซึ่งพระเถระล้านนาแต่งเป็นภาษาบาลี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ (พ.ศ. ๑๘๐๐-๒๑๐๐) โครงการวิจัยและรวบรวมเอกสารล้านนาไทย ศูนย์คติชนวิทยาล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จำนวน ๑๐๖ หน้า โคลงหงส์ผาคำ ปรากฏข้อความที่กล่าวถึง

- **ช่างช้อย** : ผู้ขับลำนำจากคำประพันธ์ประเภทคร่าวชอ
- **ช่างลาขัดเข็ง** : นักรำดาบ

ดังความตอนหนึ่งว่า “นักคุณทั้งผู้**ช่างช้อย**ช่างชอเพิงๆ ทั้งหมู่ช่างฟ้อน **ช่างลาขัดเข็ง** ผู้แวง่นเข็ง หื้อพากันไฟต้อน” (โคลงหงส์ผาคำ (หงษ์), ๒๕๐๕)

ภาพนักฟ้อนดาบ ศิลปะการต่อสู้ของชาวล้านนาแต่โบราณ
โฮงเฮียนสืบสานล้านนา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (ฟ้อนดาบล้านนา, ๒๕๕๗)

โลกนัยชาดก

โลกนัยชาดก เป็นวรรณคดีล้านนาไทยเรื่องหนึ่งในชาดกนอกนิบาตที่นักปราชญ์ล้านนาไทยโบราณได้แต่งไว้ โดยแต่งเป็นภาษาบาลี และแปลเป็นภาษาล้านนา เพื่อเทศน์สอนพระราชากับประชาชนทั่วไป เป็นชาดกที่มีคติธรรมคำสอนในทางธรรมและทางโลก ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในสมัยนั้น มีจำนวนทั้งหมด ๑๑ ผูก ตอนท้ายมีข้อความเขียนว่า “น้อยยะ” เป็นผู้จาร เมื่อจุลศักราช ๑๒๒๒ (พ.ศ. ๒๔๐๓) โดยสังฆะ วรรณสัย ได้ปริวรรตจากต้นฉบับเดิมอักษรลานนา และหน่วยส่งเสริมศิลปและวัฒนธรรมลานนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยโลกนัยชาดกได้ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึง

- **ช่างปล้ำ** : นักมวยปล้ำ

ตั้งข้อความตอนหนึ่งว่า “ส่วนอภัยยะนั้นมันเป็นลูกช่างปล้ำ ประกอบด้วยปฏิฆจิตใคร่จงเบียดเบียดท่าน ด้วยตันรพพุงแทงท่านนั้น เหตุนี้มันก็สักเสียดในอันแพ้ยังท่านว่าเป็นใหญ่และประเสริฐ ตามอาจินแห่งอันเป็นลูก**ช่างปล้ำ**นั้น เพื่ออันแล” (สังฆะ วรรณสัย, ๒๕๒๒, น.๗๗)

ภาพทำรตัดคอของมวยปล้ำเขมร สลักไว้ที่ปราสาทหิน

ซึ่งสันนิษฐานว่ามีลักษณะคล้ายกันกับมวยปล้ำไทยโบราณที่ปัจจุบันดูเหมือนจะสูญหายไปแล้ว
(กรกิจ ดิษฐาน, ๒๕๖๑)

ตำนานโยนกนาคนครชยบุรีศรีช้างแสน

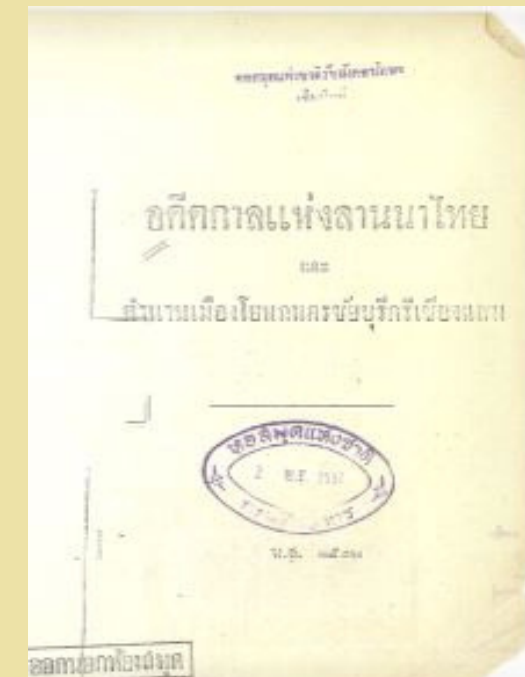
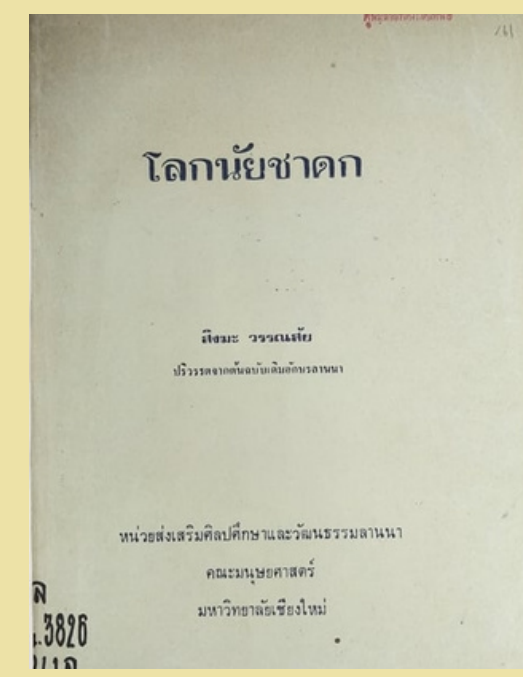
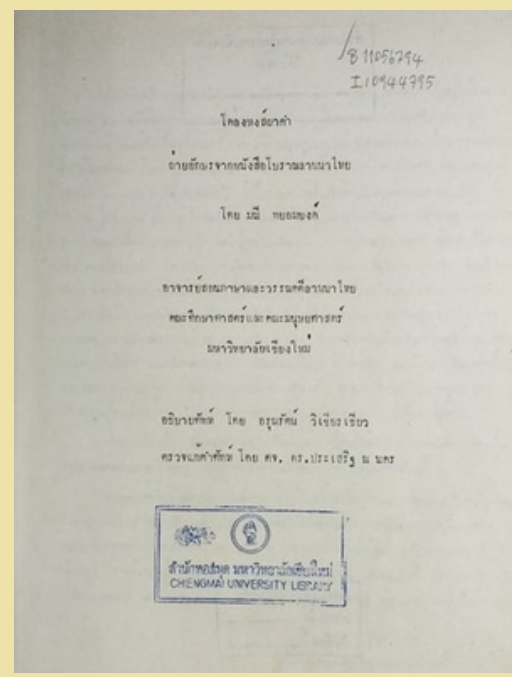
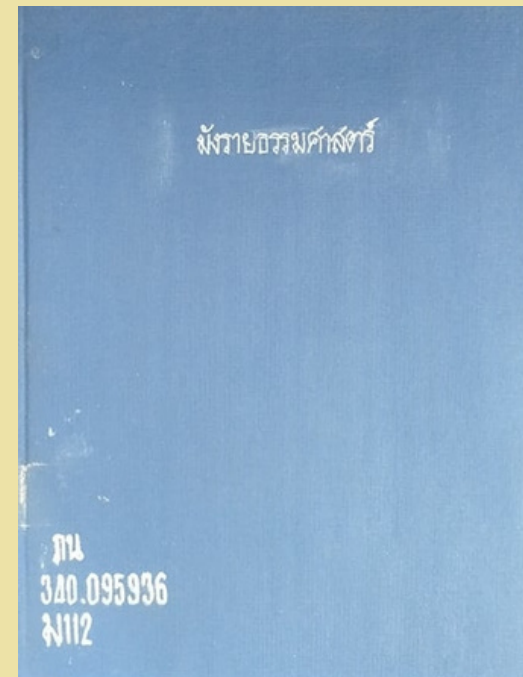
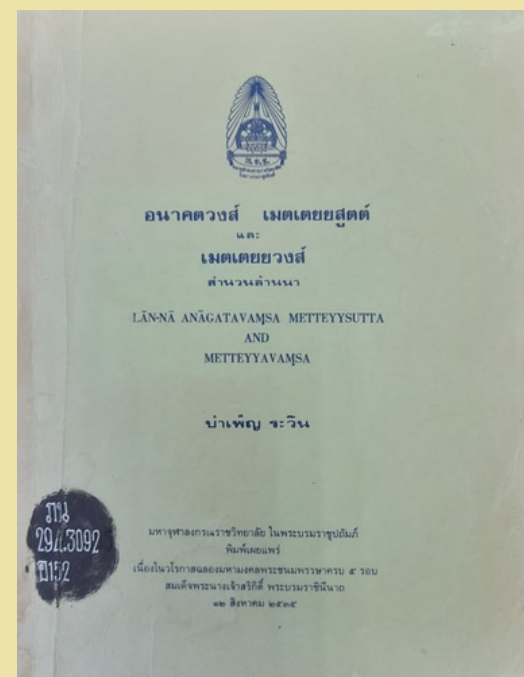
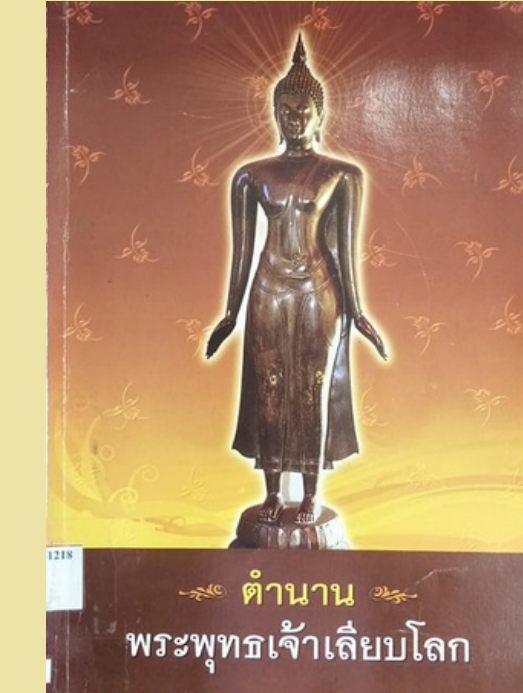
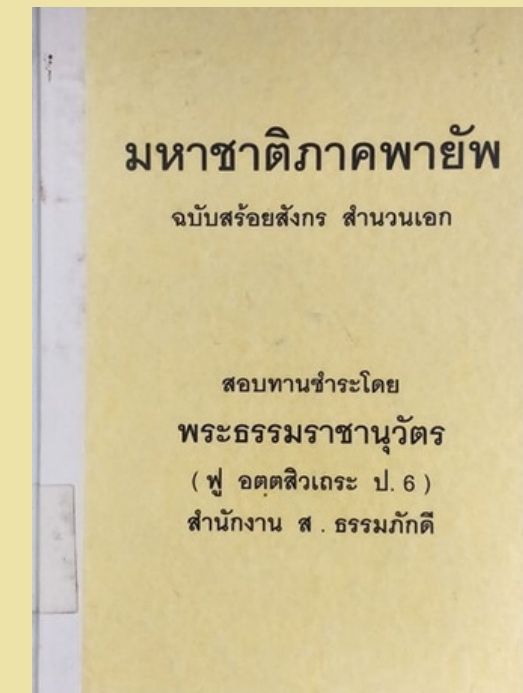
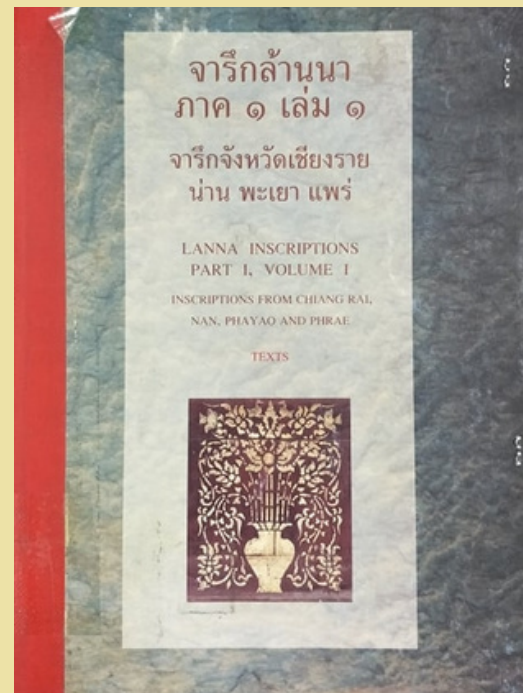
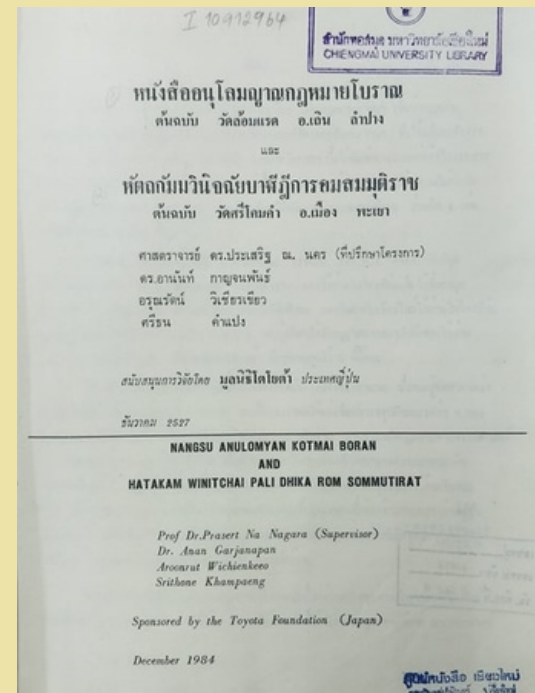
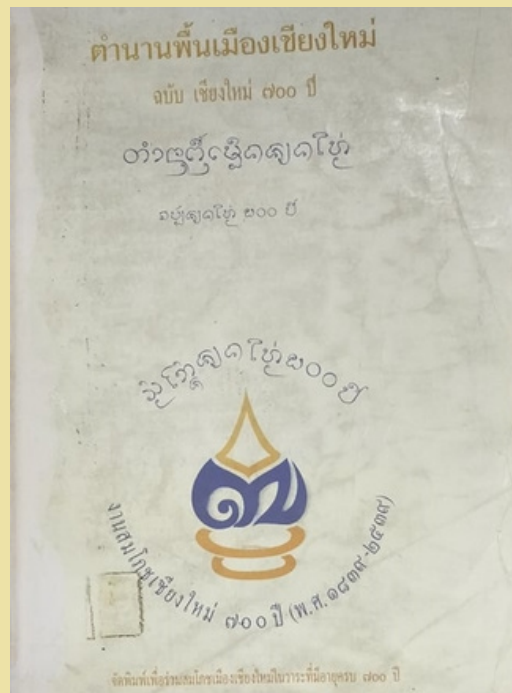
ตำนานโยนกนาคนครชยบุรีศรีช้างแสน ต้นฉบับโบราณเป็นของวัดรำเปิง ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จารด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน ๗๐ ใบลาน โดยพระภิกษุพิมพ์ิสาร เมื่อ จ.ศ. ๑๒๑๔ (พ.ศ. ๒๔๒๒) เนื้อหาสาระของตำนานเรื่องนี้ได้มีการคัดลอกและรวบรวมจัดพิมพ์ออกเผยแพร่โดยวัดในภาคเหนือเขตล้านนาแล้วหลายฉบับ ตำนานเริ่มด้วยการกล่าวถึงศากยวงศ์ และประวัติพระพุทธเจ้าโคตมะ หลังจากที่ทรงตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จไปโปรดสัตว์ตามที่ต่างๆ รวมทั้งการเสด็จมาถึงเมืองโยนกนครราชธานีไชยบุรีศรีช้างแสน หรือเมืองเชียงแสน โดยสงวน โชติสุขรัตน์ ได้เรียบเรียงจากต้นฉบับอักษรไทยยวน (ตัวเมือง) และเผยแพร่เป็นตำนานเรื่องหนึ่งในหนังสืออดีตกาลแห่งล้านนาไทยและตำนานเมืองโยนกนครชัยบุรีศรีเชียงใหม่ ปรากฎหลักฐานกล่าวถึง

- ช่างของดอกไม้ หรือช่างของมาลาดอกไม้ : ช่างทำดอกไม้, ผู้ร้อยกรองดอกไม้

ตั้งใจความตอนหนึ่งว่า “แล้วภายหลังท่านสร้างยังบุพพารามวิหารที่พระพุทธเจ้าเคยมานั่งฉันข้าวบิณฑบาต **ช่างของดอกไม้** หากให้ท่านนั้นเป็นวิหาร ก่อสร้างพระพุทธเจ้าองค์ใหญ่แล้วไสร้กทางประจิตรติดค่าบริบูรณ์แล้ว” (สงวน โชติสุขรัตน์, ๒๕๑๒, น. ๒๐๔)

ภาพคุณพิสิทธิ์ ไพโรจน์ ช่างดอกไม้และช่างร้อยมาลัย ชาวจังหวัดลำพูน
ผู้ร้อยพวงมาลัยช้อยาวขนาดเมตรกว่าที่ประณีตสวยงามถวายอนุสาวรีย์พระนางจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน
(พนิดา สงวนเสรีวานิช, ๒๕๖๑)

หนังสือเอกสารโบราณที่ปรากฏหลักฐานของ "ช่างล้านนา"

องค์ความรู้เรื่อง "ช่างล้านนา" หลักฐานจากเอกสารโบราณ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่
Ratchamangkhaphisek National Library Chiang Mai

บรรณานุกรม

เกรียงไกร เกิดศิริ และชาญคณิต อารวรรณ์. **พ่อล้านนา มองวิถีวัฒนธรรมล้านนาโดยสังเขป**. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์, ๒๕๕๔.

ชาญคณิต อารวรรณ์. "ช่างในวัฒนธรรมล้านนา : จากหลักฐานจารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์" **นิตยสารกรมศิลปากร** ๕๒, ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๒) ๔๓-๕๑

ตำนานพระพุทธเจ้าเลียบโลก. เชียงใหม่: สมพรการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑ จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่. กรุงเทพฯ: มุลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, ๒๕๓๔.

มณี พยอมยงค์. **โคลงหงส์ผาค่า**. เชียงใหม่: โครงการวิจัยและรวบรวมเอกสารล้านนาไทย ศูนย์คติชนวิทยาล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

มหาชาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร สำนวนเอก. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ส. ธรรมภักดี, ๒๕๔๘.

มังรายธรรมศาสตร์. เชียงใหม่: [ม.ป.พ]. ๒๕๒๖

สงวน โชติสุขรัตน์. "**ตำนานเมืองโยนกนครชัยบุรีศรีเชียงใหม่**" ในอดีตกาลแห่งล้านนาไทยและตำนานเมืองโยนกนครชัยบุรีศรีเชียงใหม่. เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, ๒๕๑๒.

สมโชติ อ๋องสกุล. **ชุมชนช่างในเวียงเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ชุมชน**. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา, ๒๕๕๘.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๔. กรุงเทพฯ: มุลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย พาณิชย์, ๒๕๔๒.

สิงฆะ วรรณสัย. **โลกนัยชาดก**. เชียงใหม่: หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.

บำเพ็ญ ะวิน. **อนาคตวงส์ เมตเตยยสุตต์ และเมตเตยยวงส์ สำนวนล้านนา**. กรุงเทพฯ: มหาคูฟ้าลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน**. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๓๘.

อานันท์ กาญจนพันธ์ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรีธน คำแปล. **หนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ : ต้นฉบับวัดล้อมแรด อ. เกิน ลำปาง และหัตถกัมมวินิจฉัยบาฬีฎีการอมสมมุติราช ต้นฉบับวัดศรีโคมคำ อ.เมือง พะเยา**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗.

บรรณานุกรม (ภาพประกอบ)

กรกิจ ดิษฐาน. มวยปล้ำไทยคืออะไร?. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก <https://www.gypzyworld.com/article/view/1207>

ไกรวุฒิ เมืองพาน. ช่างปีกำลัง "หยุบนม" ช่างชอ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก <https://www.facebook.com/TheLannaMusic/photos/a.825290924186646/826436244072114/>

จักรพงษ์ คำบุญเรือง. จิตรกรรม “วัดภูมินทร์” ความงามของศิลปช่างสกุลล้านนา. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/632716/>
_____ . วิถีชาวยองบ้านแม่สาร หญิงทอผ้า ชานบ้านปูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/794191/>

เชียงรายแต่แต่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก <http://unseentourthailand.com/2018/07/05/chiangrai-2018/>

พนิดา สวงนเสรีวานิช. ศิลปะดึกดำบรรพ์ บนข้อพระกร พิสิทธิ์ ไพโรจน์ ถักทอความฝันจากหนังสือ. [ออนไลน์]. สืบค้นข้อมูลเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/interview/news_1063391

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก <https://vrsiam.org/ภาพจิตรกรรมฝาผนัง-ในวิหาร/>
_____ . ฟ็อนดาบล้านนา. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก http://baifernfengfeng.blogspot.com/2014/07/blog-post_90.html

ภาคภูมิ น้อยวัฒน์. “เสพสุนทรียะ ในนครศิลปะ เมืองน่าน” อนุสาร อ.ส.ท. ๕๓,๗ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖) ๗๖-๘๓.

สงกรานต์ สมจันทร์. ชมจิตรกรรมพื้นบ้านล้านนาร่วมสมัยที่วัดทุ่งฝูง อ.วังเหนือ จ. ลำปาง. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก https://intrend.trueid.net/north/lampang/ชมจิตรกรรมพื้นบ้านล้านนาร่วมสมัยที่วัดทุ่งฝูง-อ-วังเหนือ-จ-ลำปาง-trueidintrend_101312

สุรเดช กาละเสน. สีเนหามนตาแห่งลานนา. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก <https://www.facebook.com/สีเนหามนตาแห่งลานนา-477372319003769/photos/pcb.4418526814888280/4418524248221870/>

May, R. le. *An Asian Arcady : the land and peoples of northern Siam*. [e-book]. Cambridge: W. Heffer & sons, 1926 จาก <http://mobile.nlt.go.th/readall/375691>